

1. Történeti vázlat és ajánlás

Bevezető

Ennek a munkának egyik célja megismertetni a magyar lepkenek kialakulásának történetét, bemutatni a magyar lepkeneket, születésük vagy alkotásuk körülményeit. Ezen keresztül lépünk a jelenbe, hogy kritikusan rátekinssük a most használatos nevekre. Így érünk el a legfontosabb célhoz: kivezetni a magyar lepkenvezéktant a zsákutcából, és olyan ösvényre terelni, ami megfelel nemcsak a tudomány, hanem a magyar nyelv igényeinek is. Tehát a múlt megismerésével jutni a jelenbe, ahol biztosan tájékozódunk, és ahonnan nem a bizonytalan és a kétséges, hanem a bizonyos és az egyértelmű felé tekintünk, hogy arra induljunk el.

Az ember nehezen válik meg szokásaitól, bízik megszerzett ismereteiben. Ott-honosságot biztosítanak számára. Ezért ragaszkodik hozzájuk. És legtöbbször már nincs is tudatában, hogy egyiküktől-másikuktól meg kell szabadulni, mert növekedésében és jólétében hátráltatják. Még megfelelő érvek ismeretében sem hajlandó róluk lemondani. A legjobb esetben azt hangoztatja: majd a következő nemzedék eldönti, jól vagy rosszul cselekedett. Így látom én a magyar lepkészeket a jelenleg használatban levő lepkenekkel. Megszokták őket, senki se gondol közülük arra, hogy valamiben is hátráltatva lenne a nevek kapcsán. Mérlegelje hát a következő nemzedék, hogy észszerűek és szükségesek-e azok a javaslatok, amelyeket ebben a tanulmányban megfogalmazok.

Meggyőződésem, amit a következőkben szemléltetni is fogok, hogy a használatban levő nevekkel nem lehet rendszert teremteni, hogy további szép és „magyaros” lepkeneket alkothassunk. Csak növelni lehet az egyre inkább burjánzó rendetlenséget, esetlegességet és légből kapott névadásokat, és lehet folytatni az oximoronok és paradoxonok gyártását. Sőt mi több, elérjük, hogy bár lehet, mi azt hisszük, magyarul beszélünk, de a nyelvünk már régen nem magyar.

Bízom benne, hogy az anyanyelv, a mi magyar nyelvünk tovább él és növekszik a lepkék vonatkozásában is. Bízom abban is, hogy a lepkészek magukévá teszik az itt javasolt módszert és neveket, és ha magyarul beszélnek, végre igazán nevükön nevezik a lepkéket. Bízom benne, hogy aki képes szépen és rendszeresen kifejezni magát, az nemcsak a magyar nyelvterületen élő, hanem a távoli vidékeken tenyésző lepkéket illetően is így fog eljárni. Szeretném, ha a lepészet fácskája növekedne, és termést hozna. De ne csak egyszerit vagy harmincszorosot, hanem száz vagy ezerszereset. Legyen a léte jó, gyümölcsöző; és a gyümölcs édes legyen, ne keserű.

A cím már jelzi, hogy nem a magyar lepkenek egészével foglalkozom. Szemléltetésképp kizárólag a Búskaformájúak (Hesperoidea) és a Pillangó-formájúak

(Papilionoidea) család sorozatok névanyagát használom. Ezeket sokáig együttesen nappali lepkéknek (Diurna) hívták (vö. Gozmány 1968a). Ma ezt a két család sorozatot a Pillangó-alakúak (Papilioniformes) rendszertani kategória foglalja magában. A Pillangó-alakúak alá sorolt fajok magyar neveit gyűjtöttem össze a teljességre törekedve MS Excel munkalapokra. Indokom az, hogy az említett két család sorozat képviselői jelennek meg leggyakrabban az ismeretterjesztő irodalomban, népszerűsítő könyvekben és újságcikkekben. Így céloznak ők felelnek meg a legjobban. Mert ahogy a fentiekben írtam, célom a magyar lepkenevek történetiségén keresztül bemutatni nemcsak azok jelenét, hanem felvázolni lehetséges jövőjüket is.

Áttekintem a különféle névadási gyakorlatokat a XIX. század legelejétől kezdve napjainkig. A történeti áttekintésen keresztül kirajzolódnak a névalkotás módozatai, a nevek történeti rétegei. Röviden ismertetem ezek hátterét, az akkor született publikációkat és hogy azokban miként jelennek meg a már megalkotott lepkenevek. Ezt a több mint két évszázadot felölelő történeti áttekintést megelőzi a népi használatban levő nevek rövid bemutatása.

Frivaldszky Imrénének a Magyar Természettudományi Múzeum könyvtárában felkelhető könyvbejegyzései és publikált művei alapján, továbbá az irodalomban megjelent nevek összegyűjtése után dolgoztam ki azt a módszert, aminek alkalmazásával megteremthetjük azt a biztos alapot, amire a magyar nyelvben lepkeneveket alkotva építkezni lehet. Ezt megindokolom, és szemléltetem a későbbiekben a Pillangófélék (Papilionidae) családján keresztül. Búvárkodásaim, gyűjtéseim, revideáló és tudományos-rendszerező tevékenységem eredményeként közlöm az európai Búska- és Pillangó-formájú lepkék magyar névjegyzékét. A Rendszertani kategóriák nyelvi hátterét felfedem, és számos lepkefajt színes ábrákon be is mutatok.

Magyar népi lepkenevek

Akárcsak a többi, a magyar nép sem különböztette meg a lepkéket fajuk szerint, sőt nem is igen figyelt a lepkékre (vö. Horváth 1885). Bár több saját szót is használt a különböző fejlődési alakokra, a felvilágosodás előtt a nép, a földműves ember nagy általánosságban nem volt tudatában a lepkék teljes átalakulásának. Nem ismerte fel, hogy a pete vagy tojás (ovum), a hernyó (larva), a báb (pupa) és a lepke (imago) valójában összetartozik. Következésképpen a leggyakrabban látott hernyó és lepke a nép számára nem jelentette ugyanazt az élőlényt. Mégis, mivel a nevezéktan elsősorban az imágók ismeretére épül, úgy gondolom, szükséges megismerni a lepkékre vonatkozó népi elnevezéseket, különösen azért, mert eredeti jelentésüktől részben eltérő használatuk alakult ki.

Lepke (változatai: lebedék, lebke, lepe, lependék, leppencsék): a libben-libben mozgást jelentő szó „leb” gyöke és a „ke” kicsinyítő képző összetétele (bár ez

utóbbi a Czuczor-Fogarasi (1865) szótár értelmezése szerint itt gyakorító képző); így eredeti jelentésében könnyedén libbenő-lebbenő testet jelentett, és mint ilyet, nappal kellett hogy megfigyeljék, tehát igazából a lepke szóval kellene jelölnünk a köznyelv szerint minden nappali „pillangót”, de nem az éjjelieket.

Moly: bár alaktanilag és mai jelentése szerint szláv eredetet sugall, igazából a moh-moholy szavakra vezethető vissza, ami azt jelzi, hogy a hernyó rágása a szövetben aprószálas, molyhos rágásnyomot hagyott; tehát a moly eredetileg nem magára a lepkére, hanem a hernyó okozta rágásképre vonatkozott; a moly szót a ma használt aprólepkékre (Microlepidoptera) vonatkozó kizárólagos értelemben Földi (1801) alkalmazza először, majd Gozmány (1968b) csaknem az összes hazai Microlepidoptera faj nevére kiterjesztette a fajnév második (generikus) összetett nevének zárótagjaként.

Pille: a Czuczor-Fogarasi szótár szerint egyezik vele nemcsak a lebke-lepke, hanem a pilláncs-pillangó is; a „Pille-pille szállj el” gyermekmondóka megerősíti, hogy lepke és a pille szavaink valóban szinonimok voltak. Viszont a pillangó eredetileg talán mást jelenthetett (lásd a következőben).

Pillangó (pillány): eredetében a nagyon rövid, alig észlelhető kápráztató jelenségre utaló pil-pill-pilla-pillang szóbokorhoz kapcsolható, és mint ilyen, a gyertya- vagy lámpafényben egy pillanatra megjelenő éjjeli Lepidopterákat hívhatták így (arra a megfigyelésre alapozva, hogy az éjszaka aktív lepkék szeme a fényben felvillan); lepkészeink talán emiatt a pille szót sokáig kizárólag ebben az értelemben és következetesen az éjszakai lepkékre alkalmazták (vö. Abafi-Aigner 1897). A szakma valamiképpen a pille szót mégis elavultnak bélyegezte és elvetette. Végül: a pillangónak lehet olyan értelmezése is, ami a lepkék díszes, csillogó-pillogó-villogó megjelenésére és színezetére utal. Ezt alátámasztja az, hogy az ünnepi ruhákat is „kipillangózták”, vagyis: csillogó fémlapocskákkal díszítették.¹

Földi János munkássága: felvilágosodás

Linné *Systema Naturae* című, az élővilág rendszerezésében korszakalkotó művének magyar adaptációját Földi János (1755-1801) készítette el (Földi 1801). Nagy valószínűséggel nem az eredeti művet (Linnaeus 1758), hanem a nürnbergi Gabriel Nicholaus Raspe által kiadott többkötetes német kiadást vette alapul (Müller 1773-1775). A magyar nevek latinból vagy németből fordítottak, illetve eredetiek. Ez utóbbiak közül néhányat Földi állítólag a „Köznép között szedegette”. A magyar nappali lepkeneveket vizsgálva úgy tűnik, Földi nem talált népi elnevezéseket. A

---

¹ Ilyet én magam is láttam a moldvai Trunkon és Forrófalván az 1990-es évek elején; de ott „bogláros”-nak hívták az így feldíszített kendőt.

nevek jelentős része a német név fordítása vagy abból származtatható (pl. Fetskefarkú Pillangó = Der Schwalbenschwanz; Zölderes Pillangó = Der Grüneder; Róka Pillangó = der grosse Fuchs, stb.). Van, ahol a latin névben mitológiai név, vagy a hernyó tápnövényére utaló faji jelző van. Ezeket Földi többnyire megtartja (pl. Apolló Pillangó, Galagonya Pillangó, Galatea Pillangó, stb.). Eredeti nevei ritkák. Ilyenkor valamilyen feltűnő jellegzetességet emelnek ki, mellőzve a német vagy a latin elnevezést (pl. Kardos Pillangó, Petsétes Pillangó) (1. ábra).

A lényeg megragadására Linné a logikai módszert következetesen alkalmazta, miszerint a vizsgált tárgyat a hozzá legközelebb álló generikus (általános) fogalom (genus proximum) és a fajalkotó különbség (differentia specifica) fejezi ki. Ezért a fajnevek kéttagúak, ahol az egyik szűk (rendszerint valamilyen faji sajátosságot), míg a másik pedig szélesebb (rokonsági) kategóriát jelöl. Földi munkájában az élő magyar nyelv természetének megfelelően a szűkebb kategóriát jelző név lett az első (faji), míg a tágabb kategóriára alapozott a második (generikus vagy nemi) tag. Ezt kívánta a nyelv, mivel a specifikum rendszerint melléknév, ami meg kell, hogy előzze a főnevet, amire vonatkozik. Ezzel mintegy köznevesítette a faji neveket, pedig az akkori szokásnak megfelelően tulajdonnévként kezelte és írta őket, nagy kezdőbetűvel. A későbbiekben erre még egyszer visszatérek.

Földi idejében a lepke-nevezéktan és -osztályozás még kezdeti időszakában volt. Emiatt a rokonsági kategóriákat tágabban értelmezték. Földi a pillangó szót alkalmazta mindazokra a fajokra, amelyeket ma különböző „nappalilepke” családokba sorolunk. Földi a „lepke” és a „pille” szavakkal következetesen éjszakai lepkéket jelölt. Ezt több mint egy évszázaddal később Abafi-Aigner külön kiemelte hangsúlyozva, hogy „célszerű lenne újra alkalmazni” (Abafi-Aigner 1898: 50). A Földi után következő nemzedékek már sokkal nagyobb anyagokon vizsgálódtak, így a Linné által lefektetett rendszertant finomítani lehetett. Ez később a magyar nevekben is tükröződik.

Frivaldszky Imre munkássága: reformidőszak

Frivaldszky Imrének (1799-1870) ahhoz, hogy a Balkán-kutatás úttörő és a tudomány számára nagy fontosságú eredményeit publikálhassa a Magyar Tudós Társaság évkönyveiben, magyar névanyagra volt szüksége. Tudni illik: a Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje) csak magyar nyelvű publikációkat jelentetett meg. Frivaldszky első magyar nyelvű közleménye 1835-ban látott napvilágot kilenc, majd 1837-ben további három, végül 1845-ben ugyancsak három lepke leírásával. Ehhez kellett alkossa, vagy legalábbis fel kellett vázolja a magyar

ga, feje, és 3. lineája fekete, seregesséll laknak egy gomblyagban, és a' fának igen aralmasok.

8. Faj. Káposzta P. *P. D. C. brassicae*, bit' fölfelül, bit' fölbüvel. Első szárnyainak két fölfüái és hegyei feketeék; nagyobb.

Európában a' Káposztán, és. A' hím szárnyai fölt nélkül valók. Hernyója hamuszín, fekete pontos, 3. bűdös köszin lineákkal, farka fekete. Hátulbó szárnyoknak felső része sárgáll. Juliusban rojnak. ée.

9. Faj. Répa P. *P. D. C. rapae*, bit' fölbüvel, bit' fölfelül. Első szárnyainak két fölfüái és hegyei feketeék; kissébb.

Európában az élebbenilhez hasonló, tsak kissébb. Hernyója sáma, zöld, háta lineája réz sánu, a' Káposztán. ée.

10. Faj. Zölderes P. *P. D. C. napi*, bit' Grünabtr, bit' fölbüvel.

Szárnyai alól kiszécsedelt zöldellő erekekkel.

Európában a' Kalarában. Hernyója zöld, sárga lélekző lyukakkal. Ez a' 3. Faj clete módjában és eledeleiben megegyez; de az első gonoszabb.

11. Faj. Hájnal P. *P. D. C. cardamines*, bit' furo, bit' fölfelül. Szárnyai kerekletek, az első közepben fakkók, a' hátulsók alól zöld halmozatosok.

Európában a' Székésvívön (*Thianspi*) Káposztán és. A' Nösténynek szárnya felül tsupa fejt.

12. Faj. Pétstés P. *P. D. C. rhami*, bit' Eittonen-faltes. Szárnyai szegletesek, sárga, mindenkien egy túlszin veres pont.

Európában a' Szarvasvárisen, Kutyafán, és. Tavasz elein reples, a' hím kéntő szán, a' Nöstény fejt, patsét pontok alól rostia szán.

13. Faj. Pásit P. *P. D. C. hyperanthus*, bit' Stras, bit' fölfelül. Szárnyai épszélük, barnák, alól az elsőknök 3. szemek, az utolsóknak 2, és 3.

Európában, a' Típpanon, Gyepen, erdőn, és.

14. Faj. Pávazsem P. *P. N. G. Ia*, bit' furo, bit' fölfelül. Szárnyai szegletes fogások, tsak sárgák feketeivel föltosok, mindenkien alól két szeműcské.

Európ-

Európában, szárnat alól feketeék. Fekete fejt regesitl, tiskés, Hernyója a' Tsalinon, Komlón, se-

15. Faj. Gallia P. *P. N. G. Gallicae*, bit' Brett, bit' fölfelül, bit' fölbüvel.

Szárnyai fogások, fejt és fekete tarkák, az elsőkn alól egy szem, a' hátulsókon öt halványok.

Európában barna, fejtrel tarkák, vagy fekete-vel marványozott, a' Gyepen, réli Lóherén, és.

16. Faj. Bogát kóró P. *P. N. G. Cardui*, bit' Dle, bit' fölfelül, bit' fölbüvel. Szárnyai fogások, túszinük, fejtés fe-kete tarkák, a' hátulsók alól 4. szemük.

Európában, a' Bogátkórón, Páfáfvívön és. Sok eszentelőben igen bővséges. Hernyója tiskés, barna sárga lineákkal. Bábja aranyos, mint a' Pávazsem P.

17. Faj. Szivárvány P. *P. N. G. Iridis*, bit' Dle, bit' fölfelül, bit' fölbüvel. Szárnyai fogások, barnák, kékkel tsillogók, mindenfélől egy félbe szakadt, fejtrel vónás, és egy szem költ, a' felsők felül valók (szem nélkül). A' Tölgy, Füz, és Körös fán. Sok színel játszó Pillangó, mely a' nézőknök barna, kék, vagy más színi, a' szerent, mint a' világosság, a' szemre visszaverődik, mivel minden pikkelye egy félél kék, más felöl barna, és.

18. Faj. Gyász P. *P. N. P. Antiopa*, bit' Franermantel, bit' fölfelül, bit' fölbüvel. Szárnyai szegletesek feketeék, fejt széllel.

Európában, a' Nyír, és Füz fán és. Szárnyainak széle tavasszal fejt. Nyáiban sárga. Hernyója tiskés, fekete, háta 4. szegzi rosdaszín föltokkal, sopoportos.

19. Faj. Róka P. *P. N. P. polychloris*, bit' große Fuchse, bit' fölfelül, bit' fölbüvel. Szárnyai szegletesek, verhenyősök, feketeivel föltosok, az első felül 4. fekete pontosok.

A' Terecsnye, Körtvény, és Füzfákon. Hernyója csoportos, tiskés, fekete sárga oldal lineával. Pávazma szágú.

20. Faj. Tsallán P. *P. N. P. urticae*, bit' furo, bit' fölfelül, bit' fölbüvel. Szárnyai szegletesek, verhenyősök, fekete föltosok, a' felsők felül 3. fekete pontosok.

A' tsipó Tsalinon, igen közönséges. A' Tavasznak tsalóka luredetje. Hernyója csoportos, tiskés, és.

1. ábra. Két oldal Földi János (1801) *Természeti Historia* című munkájából (forrás: <http://mek.oszk.hu/05400/05400/html>)

13 a városi postai jelölések Magyarországon
előjörnek.

Rhopalocera. Buzogánycsápúak.

I. Papilionidae.

1. Papilio L. *Pillango*

1. *Podalirius* L.; S. V.; Hb. 388—9.; Esp. 1, 2.; God. I, 1, 1.; Frr. 565.
a. v. *Feisthamelii* Dup. I, 1, 1.; HS. 414—6.; Ld. z. b. V. 1853 p. 27.
b. v. (et ab.?) *Zanclaes* Z. Is. 1847 p. 213.
1) *Alexanor* Esp. 110, 1. (1799?); Hb. 787—8.; God. II, 1.; Frr. B. 19; Polydamas Prun. Lep. Ped. p. 69. (1798) (Polydamas Cr. (1782?) alia est species).
3. *Machaon* L.; S. V.; Esp. I, 1.; Hb. 390—1.; God. I, 1, 2.; Frr. 74., 290, 1. ab.
a. ab. *Sphyrus* Hb. 775—6.
2) *Hospiton* Géné II p. 43, T. II, 20, 21.; HS. 249, 250.

2. *Thais* F. *Böngör* (*Cerynthia* O.)

- * 5. *Cerisyi* God. Ann. Soc. Lin. Paris 1822; Dup. I, 2, 1, 2.; B. Ic. 2, 1—3.; Frr. B. 127, 1., Frr. 193, 3., 259.; Hb. 890—1., 1012—3.
6. *Polyxena* S. V. (1776); Hb. 392—3.; Rumina Esp. 15, 1. (1777?); Hypsipyle F. E. S. III (1794); God. II, 3, 1, 2.; Rumina alba Esp. 105, 2, ab.; var. *Cassandra* Mn. Stett. c. Z. 1844 p. 358, ab. al. ant. rubro-maculatis.
a. v. *Cassandra* Hb. 910—3.; B. Ic. 3, 1, 2.; Frr. 7, 1.; Demnosia Frr. 7, 2.; Tr. X, 1 p. 84.; Mn. Stett. c. Z. 1844 p. 359, T. f. 2. (var. merid. nigricans).
b. ab. *Ochracea*: var. B. B. Ind. p. 2.
7. *Rumina* L. S. N. I, 2, p. 783. (1766); Hb. 633—4.; O. I, 2, 129; Dup. I, 14, 1, 2. (Forma Iberica).

1) *Ajax* L. species est Americana. Num. spec. Eur.? vide Dutreux Stett. c. Z. 1854 p. 142., Kef. l. c. p. 330.

2) *Xuthus* L. species est Chinensis.

- a. ab. *Canteneri* Heydenreich Catal. (ab. ochracea).
b. v. *Medesicaste* Ill. Mag. II p. 181. (1803); O. I, 2, 127.; Hb. 632.; God. II, 3, 3, 4.; Rumina Hb. 354—5.; Rumina australis Esp. 72, 4. (Forma Gall. mer.)
c. ab. *Honoratii* B. Ic. 3, 3, 4.; Dup. I, 2, 3.; Frr. 417, 1, 2.; HS. 251—2.

3. *Doritis* O. B. *Fenyész* (*Hypermnestra* Heydenreich.)

- *† 8. *Helios* Nick. Stett. c. Z. 1846 p. 208, T. (III) a—g. Ismene HS. VI, p. 35. (num. huj. gen.? Genus Ismene Nick.)
* 9. *Apollinus* Hbst. T. 250, 5—8.; Frr. B. 127, 2., Frr. 253.; HS. 253—6.; (na) B. Ic. 4, 1, 2.; Dup. I, 1, 2.; Thia Hb. 635—6. 686—7.; Pythius Esp. 117, 1—4.

4. *Parnassius* Latr. B. *Vörpety* (*Doritis* O.)

10. *Apollo* L.; S. V.; Esp. 2, 1.; Hb. 396—7, 730—1.; God. II, 2, 1.; Frr. 601.
* a. v. *Hesebolus* Nordm. Bull. M. 1851, II p. 425. ♂; v. *Sibirica* Nordm. l. c. T. 11, 1. ♀
* 11. *Nomion* F. d. W. Ent. II p. 242. Pl. 6.; B. Ic. 4, 3.; B. Spec. Gén. p. 397.; Dup. I, 43, 1.; HS. 316.
*† 12. ? *Corybas* F. d. W. Ent. Pl. 6, 1, 2.; B. Spec. Gén. p. 399.; ? *Nomion* HS. 409—10. (praeced. var.?)
*† 13. *Apollonius* Ev. Bull. M. 1847, III p. 71, T. 3, 1, 2.; HS. 636—7.
14. *Delius* Esp. 115, 5. (1800?); O. I, 2, 136. (1808); Hb. 649—52. 684—5.; Phoebus Hb. 567—8. (post 1800); God. II, 2, 2.; ? F. E. S. III, 181.
* a. v. *Sedakovii* Mén. En. I p. 71. T. I, 1. (prop. sp.?) ? *Smintheus* Dbld.
*† b. v. *Intermedius* Mén. En. I p. 72.; ? *Delius* var. HS. 317—8.
*† 15. *Aetius* Ev. Bull. M. 1843, III p. 540, T. 9, 2, a. b.; HS. 634—5.

2. ábra. Frivaldszky Imre bejegyzései a Staudinger-Wocke (1861) féle katalógus legelső oldalán; a kézírásos nevek feloldása: Rhopalocera = Buzogánycsápúak, Papilio = Pillangó, Thais = Böngör, Doritis = Fenyész, Parnassius = Vörpety (MTM lepkegyűjteményi szakkönyvtár, Ec 1042 jelzet alatt)

lepke-nevezéktant. A névanyagot később Frivaldszky saját tulajdonában levő katalógusokba jegyezte be (2. ábra) (Lederer 1857, Staudinger 1861). Ezekből a következő munkamódszer rajzolódik ki: Frivaldszky a génusz magyar megnevezését tartotta a legfontosabbak, és erre építette a család-csoport nevet. A fajnev első tagját szinte mindig a tudományos névből vette. Ha mitológiai név volt, megtartotta. Ha latin, lefordította. A generikus neveket a magyar nyelv törvényei és szabályai szerint szabadon alkotta, saját ismereteire alapozva. Itt nem ragaszkodott a mitológiai eredetű nevekhez, hanem a lepkékre utaló valamilyen sajátosságot ragadott meg, és abból formálta a magyar szót.

Frivaldszkyknál a tudományos fajcsoport névnek a magyar megfelelője szinte mindig a latin szó szerinti magyar társneve, a génuszcsoporthoz pedig eredeti magyar név, mindig kétszótagú (nagyon ritkán három, de ennél soha nem több). Ez a névanyag jelenik meg minden munkájában (Frivaldszky 1835, 1837, 1840, 1845, 1859, 1863, 1865). Mihálka Antal (1810-1867) ezt a névanyagot alkalmazza tankönyvében (Mihálka 1854),² és majd ez jelenik meg Emich Gusztáv (1843-1911) kis lepkehatározójában (Emich 1868). Frivaldszkyhoz hasonlóan alkot neveket Pólya is (lásd Pólya 1842). Megjegyzem: Frivaldszky csak az európai és kisázsiai faunával foglalkozott, ezekről értekezett. Pólya könyvében viszont már egzotikus lepkék is vannak.

Földinél egyértelmű, hogy a fajneveket a magyar nyelvben tulajdonnévként kezeli, mivel mind az első, mind a második tagot nagybetűvel írta. Frivaldszky első írásképei (1835-1845) azt mutatták, hogy a faji neveket köznévként értelmezte, mivel nála a nevek mindkét tagja kis kezdőbetűs. Később viszont, 1859-ben és 1863-ban megjelent munkáiban már ő is mindkét tagot nagybetűvel kezdi. Ezt tükrözi Mihálka (1854) munkája is. A *Jellemző adatok*-ban (Frivaldszky 1865) viszont az elsőt kisbetűvel, a második nagybetűvel. Kivételt csak a személy- vagy mitológiai nevekre alapozott tudományos nevek képeznek, ezeknek mindkét tagját nagybetűvel írja (pl. Thersamon Lángszinér, stb.) (3. ábra). Ez az írásmód-gyakorlat érvényesül Emich *Kis lepkegyűjtőjé*-ben is (Emich 1868). A következő lepkésznevezések már ettől eltekintenek, és visszatérnek a mindkét tagot kisbetűvel kezdő írásmódhoz.

---

² Mihálka a következőket írja: „... az alsóbb rendű állatoknál a nevek magyarításában kalauz munka hiányával kelle küzdenem. Egyedül Pólya, Frivaldszky, Schirkuber és Hanák urak e tekintetbeni működéseik tettek részben hasznos szolgálatokat, – a hiányzó kiegészítésében, – melly nem csekély munka vala – magamra valék hagyatva.” (Mihálka 1854: III-IV.)

A rovarokból :

A pikkelyröpüekből (Lepidoptera).

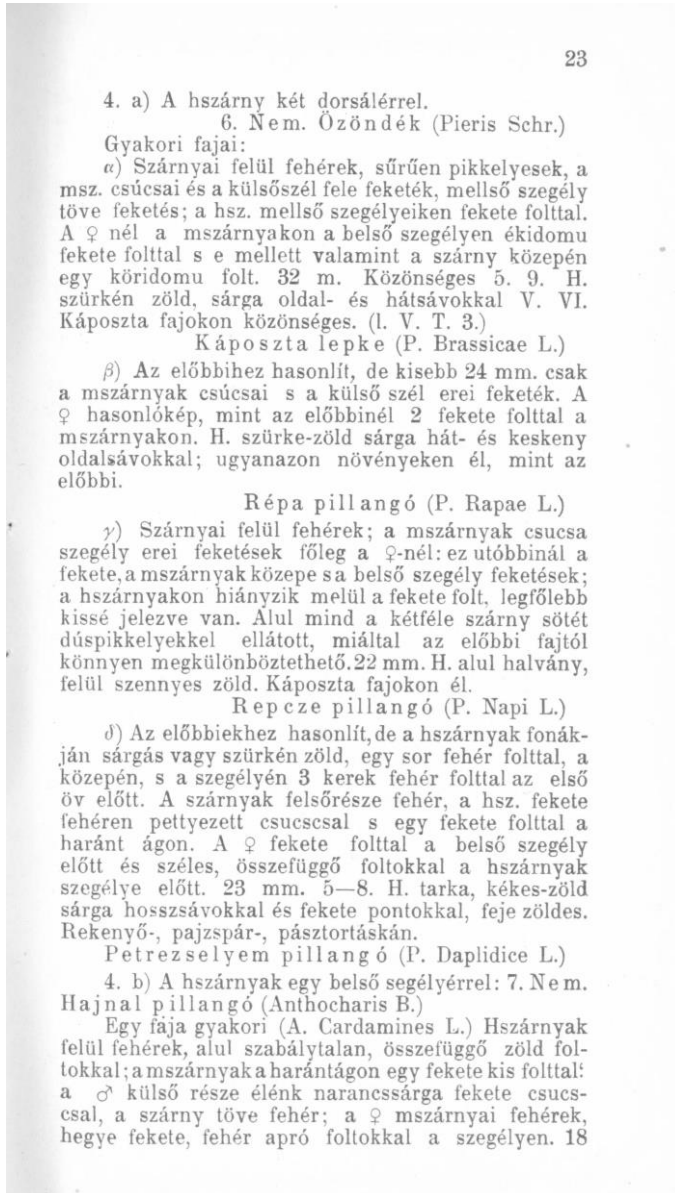
Thais polyxena Hübner	csipkésszárnyu Böngör.
Colias chrysotheme Esper	aranyos Surán.
Thecla Acaciae Fabric.	kökényi Farkröpér.
Polyommatus Thersamon Fab.	Thersamon Lángszinér.
Lycaena baetica Lin.	spanyol Boglárka.
„ Telicanus Herbst	Telikán Boglárka.
„ Icarius Esper	Icarius Boglárka.
„ Admetus Esper	baltaczími Boglárka.
„ Jolas Ochsenh.	Jolas Boglárka.
Libythea Celtis Esper	Celtis Csápék.
Apatura Ilia var. Metis Freyer	Metis Szinék.
Limenitis Aceris Esper	ihari Enyhész.
Vanessa Egea Cram. = (triangulum) Fab.	háromszögü Szöglencz.
„ Xanthomelas Syst. W. V.	ligeti Szöglencz.
Melitaea Maturna Lin.	Maturna Tarkály.
„ Artemis Syst. W. V.	Artemis Tarkály.
„ Trivia Syst. W. V.	közönséges Tarkály.

3. ábra. A 228. oldal részlete Frivaldszky Imre (1865) *Jellemző adatok Magyarország faunájához* című művéből (forrás: Bálint Zsolt, magánkönyvtár)

Megszüntetve-megőrizve: kiegészés után

A XIX. század végére erősödik meg olyannyira a magyar nyelv művelésének Kazinczy-féle ága, hogy ez már kihatar a lepkenek megítélésére is. Abafi-Aigner (1904: 84) szerint az első „magyaros” lepkenek Paszlavszky József (1846-1919) munkájában találta (Paszlavszky 1880). Még Abafi-Aigner említett műve előtt Bein Károly (1853-1907) egy német füzetecskét fordított magyarra, amelyben még a Frivaldszky-féle „magyartalan”, de a már magyarosnak tartott – sokszor németből fordított nevek – együtt jelennek meg (Bein [1891]). Ezt a módszert követte Cserey Adolf (1851-1928) is, aki a „magyaros” és „magyartalan” neveket ugyancsak felvontatta (Cserey 1901). Így, akárcsak Beinnél, az ő könyvében is még fellelhetjük a Frivaldszky-féle neveket (böngör, surán, vérpety), de megjelennek a németből vett „magyar” újítások, például: csillér helyett „gyöngyházpillangó” (= Perlmutterfalter), lángszinér helyett „tűzpillangó” (= Feuerfalter), szöglenc helyett rókapillangó (= Fuchsfalter). Cserey magyar nevezéktana rendszertelen, a pillangó és a lepke szavakat következetesség nélkül alkalmazza. Bár a Frivaldszky-féle nevek nála általában

fajfeletti kategóriákat jelölnek, de alkalmazásuk nem következetes (4. ábra). Cserey munkáját követte Ortvy Tivadar (1843-1916) is (lásd Ortvy 1902).

4. ábra. A 23. oldal Cserey Aldolf (1901) *Lepkehatározó* című munkájából. A rendszertani kategória Frivaldszky-féle vagy újonnan alkotott név, a fajnevek kéttagúak, amelyekben a generikus név lepke vagy pillangó (forrás: Bálint Zsolt, magánkönyvtár)

Mint látjuk sem Beim, sem Cserey, sem pedig Ortway nem épít a Frivaldszky által kidolgozott, és már használatban levő nevezéktanra. Módszerét sem alkalmazzák. Valami mást, újabbat vagy „magyarosabbat” szeretnének. De világos, kidolgozott koncepciójuk nincs. Mi az oka ennek? Miért nem megfelelőek a Frivaldszky-nevek? A lehetséges választ a Kiegyezést követő paradigmaváltás adja meg. Erről majd a későbbiekben lesz szó.

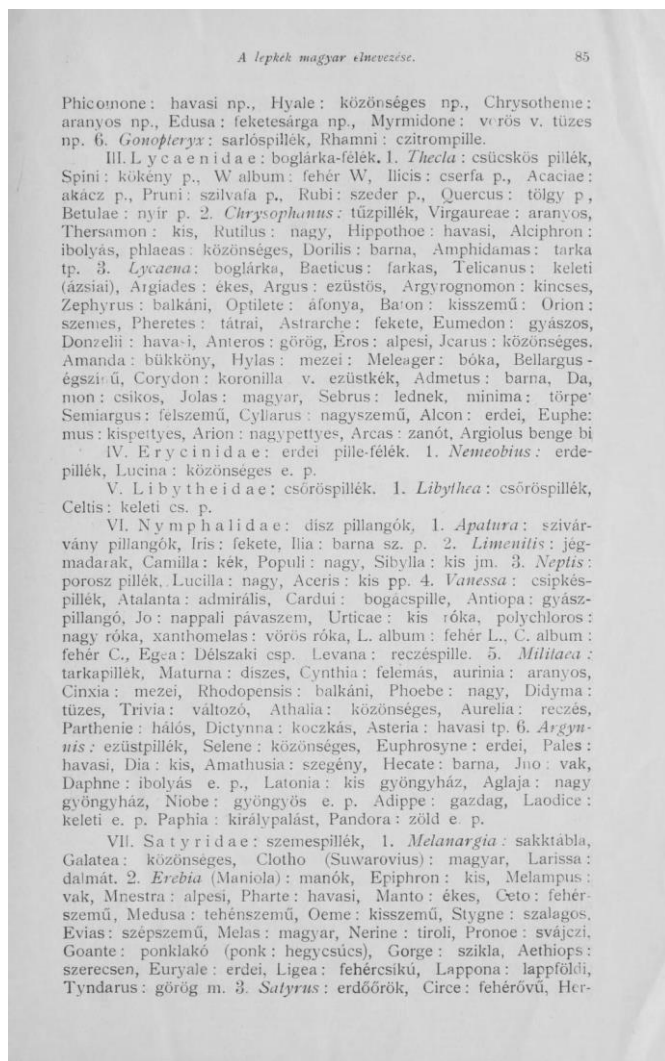
A Berge-féle lepkekönyv fordítása közben merült fel az igény Abafi-Aigner Lajosban, hogy a lepkék magyar nevét is megadja. Felfedezte, hogy a Cserey-féle nevezéktan nem következetes, 1904-ben két rövid közleményben a hagyományosan „pillangók”-nak és „szövőők”-nek osztályozott lepkéket sorolja fel, az általa adott új magyar elnevezésekkel (Abafi-Aigner 1904). A Frivaldszky-féle éjencekkel (Noctuidae) és araszkákkal (Geometridae) nem foglalkozik. Bevezetőjében a már meglévő, Bugát Pál és Helmečy Mihály munkásságának szellemében készült Frivaldszky-féle nevekről summásan annyit jegyez meg, hogy a magyar nyelv szellemével (!) nem fértek meg, ezért így azok meg nem tarthatók. Tovább lépve példának hozza Cserey és Ortway munkáját, miszerint azok már magyarosabbak. Néhány elnevezésüket megtartandónak véli.

Abafi-Aigner munkássága: hazafias törekvések

Abafi-Aigner véleménye szerint a magyar nevekre a kezdőknek és a laikusoknak van szüksége. Emiatt a neveknek magyarosnak, könnyen elsajátíthatónak, és a fajra jellemzőnek kell lenniük. Magyarosak-e az általa javasolt nevek? Tetemes részük német nevek magyar fordítása (vö. Boretius 1900). Jogosan kérdezhetjük: magyarosabb-e a narancspille a suránnál, a jégmadár az enyhésznél, a rókapille a szöglencnél? És így tovább. Továbbá: könnyen elsajátíthatók-e az Abafi-Aigner lepkenevei? Az elsajátíthatóságot nagyban segíti a rendszeresség. Abafi-Aigner a Földi által még következetesen használt lepke, pillangó, és pille szavakat is szabadon alkalmazza összetett szavaiban, minden rokonsági viszonytól függetlenül. Az elsajátíthatóság szempontjából ugyancsak nagy előny a nevek tömörsége. De mit látunk? Frivaldszky rövid és rendszeres neveivel ellentétben Abafi-Aignernél a második tag szinte minden esetben összetett, mert tartalmazza vagy a pille, vagy pedig a pillangó szavakat. De ebben is rendszertelenség mutatkozik, mert még ugyanabban a családban is van pille és pillangó. És a fajra jellemzőek-e? Mint üzennek egy laikusnak a „citromlepke”, a „kakastaréj”, a „narancslepke”, vagy a „nagy jégmadár” pillangó-nevek?

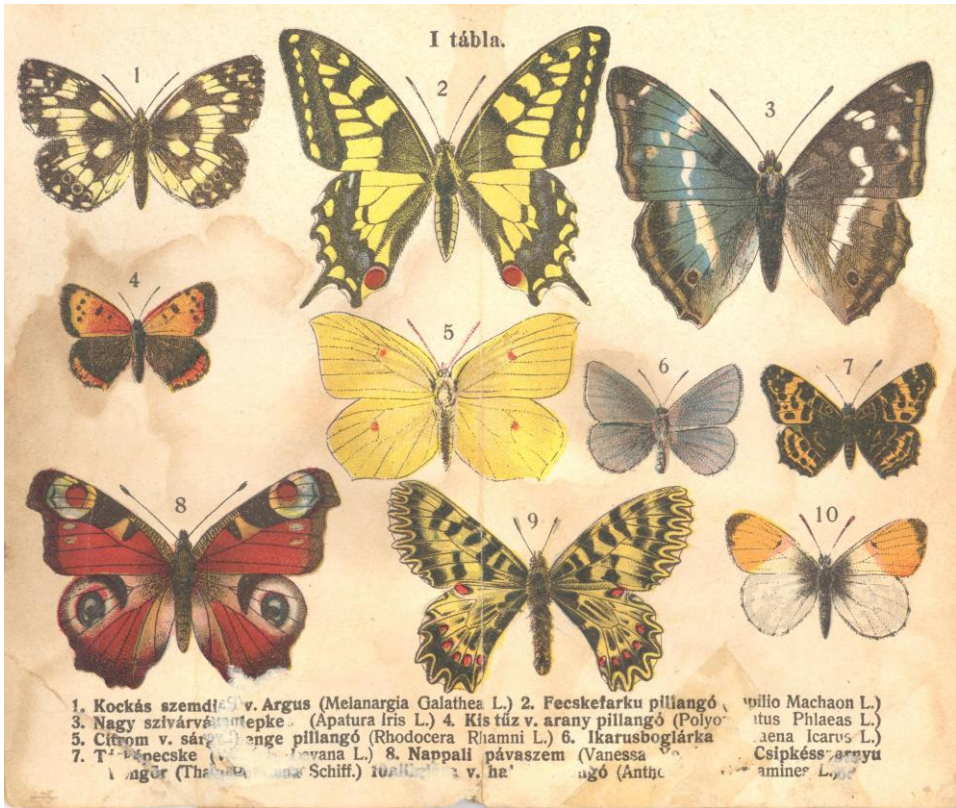
Abafi-Aigner fajnevei – akár csak az előző magyar nevek – kéttagúak, következetesen generikus névre és faji jelzőre tagolódnak. De a magasabb kategóriák, akár csak elődeinél (Frivaldszkyt nem számítva) – itt sem következnek a generikus nevekől. Így a Nymphalidae nem „csipkés pillangók”, ahogy a nevezéktan logikája

kívánná, hanem a következetlen „díszpillangók”, és a Satyridae is „szemes pillangók” és nem „erdőőr pillék” vagy „erdőőr pillangók”. Mindenesetre, ahogy már említettem, Abafi-Aigner a lepke kifejezést nem alkalmazza a búska- és a pillangószzerű lepkékre, hanem hol a pillangó, hol pedig a pille nevet társítja a generikus név első tagjával, ami többnyire melléknév. Ettől a nevek bonyolultak, hosszúak, összetettek, és nehezen megjegyezhetőek lesznek, ahogy azt már hangsúlyoztam. (5. ábra)

5. ábra. Részlet Abafi-Aigner Lajos (1904) *A lepkék magyar elnevezése* című tanulmányából (forrás: Magyar Természettudományi Múzeum, Egf 41)

Különös, hogy Abafi-Aigner munkáiban az általa javasolt lepkenevék és neve-zéktan nem jelent meg. A Horváth Géza által szerkesztett könyvben (Abafi-Aigner 1907) csak nagyon kevés, és az Abafi-Aigner által javasolt jegyzékben nem is talál-ható magyar nevek olvashatók. A „Magyarország Pillangói” sorozatban pedig maga Abafi-Aigner tekintett el teljesen a magyar nevek használatától (lásd Abafi-Aigner 1905-1917). Úgy tűnik Abafi-Aigner valóban csak kísérletezésnek, vitairatnak szánta közleményét (lásd Abafi-Aigner 1904: 84), amire csupán csak két rövid megjegyzés érkezett a folyóiratba (lásd Jákó 1904 és Mocsáry 1904). Pedig hogy igény volt a magyar nevekre, azt mi sem jelzi jobban, mint a Nemzeti és Vallási Közoktatási Mi-niszter rendeletére hivatkozva megjelentetett kisméretű lepkerepolrelló (Bátori 1904) (6. ábra).

6. ábra. Bátori Ármin (1904) *Hazai lepkék gyűjteménye* című munkájából az első tábla. A magyar elnevezések: 1 = Kockás szemdész v. Argus, 2 = Fecskefarkú pillangó, 3 = Nagy szivárványlepke, 4 = Kis tűz v. arany pillangó, 5 = Citrom v. sárgabenge pillangó, 6 = Ikarusboglárka, 7 = Térképecske, 8 = Nappali pávaszem, 9 = Csipkészsárnyú böngör, 10 = Auróra v. hajnalpillangó. (forrás: Magyar Természettudományi Múzeum, Ec 1058)

Közzjáték

Mielőtt tovább lépek, ki kell térjek Abafi-Aigner megjegyzésére, ami szerint a Bugát-Helmeczy lelkületű nevek a magyar nyelvtől idegenek. Meglátásom szerint ez lehetett az egyetlen ok arra, hogy a Frivaldszky-féle neveket elvesse, és új névanyagot alkosson. A Bugát-Helmeczy iskola nyelvújító irányzata Kazinczy mozgalmával ellentétes volt. Míg az előbbi a magyar nyelv mély és hathatós elemzése után új dolgokra új szavakat alkotott, a másik – a magyar nyelv hasonló alapos ismertetében – mértékletességre törekedett, és inkább a meglévő névanyaggal gazdálkodva az új fogalmakat összetett szavakkal igyekezett megjelölni. A két irányzat komoly összetűzésbe került, az egyik oldal hallatlanul durva módon, a másik pedig a halálosan maró gúny segítségével próbálta az ellenfelet ellehetetleníteni. A csatározásokat az 1848-as szabadságharc majd forradalom csitította el, később pedig a század második felében bekövetkező paradigmaváltás vetett nekik véget. A liberalizálódott tudományos körök a magyar nyelv Kazinczy-féle megközelítését fogadták el. A győztes tábornak agilis és jó propagandistái voltak, a másik tábor pedig egyre inkább háttérbe szorult, és végül már hangot se kapott. Erre két példát hozok a következőkben: (1) Herman Ottó személye és munkássága, majd pedig a (2) Czuczor-Fogarasi szótár XX. századi megítélése kapcsán.

Az első: Herman Ottóról, aki a kortársak szerint következetesen mellőzte a régi-ek technikus terminuszait és állatneveit, közvetlen munkatársa a következőket jegyzete fel: „Rendszeresen sosem tanult zoológiát, nem is tudott belőle sokat, hiányosak voltak még elemi ismeretei is. Ő maga élete végéig tiltakozott az ellen, hogy egyáltalán zoológusnak tartsák [...] Egyébként azt hiszem hogy a zoológiában való iskolázatlansága végeredményben hasznos volt [Herman Ottó] írói kifejlődésére, s rajta keresztül az egész magyar természettudományi népszerűsítő irodalmi nyelv kiformálódására, mert a tények nem gátolták a nagy népszerűsítő író gazdag fantáziájának szárnyalását [...] Herman Ottó nyomán, az ő stílusát igyekezve utánozni alakult ki lassan-lassan a természettudományok eredményeit a nagyközönséggel is megértetni tudó nyelv, szemben a régi nyelv dadogásával, amikor a népszerűsítőől csak abban tért el, hogy az előbbiben mikroszkópot, az utóbbiban pedig górcsővet írtak.” (Soós Lajos 2012: 50-51). Miért hangsúlyozza a szerző éppen Herman Ottó géniuszának esetében az iskolázatlanságot és tájékozatlanságot, és kapcsolja össze a magyar nyelvű népszerűsítéssel? A Herman-nimbusz töretlen – nem véletlenül, hiszen életműve minden tekintetben nemcsak példa – hanem egyben forrásértékű is. De elgondolkodtató az, hogy Herman kapcsán a kortárs akadémikus-zoológus már több mint fél évszázad távlatából a fent idézettek fontosnak tartotta feljegyezni a második világháborút követő ideológiai zűrzavarban.

A második: a Czuczor-Fogarasi (1862-1874) szótárt a paradigmaváltás után a szakma egyszerűen indexre tetette, miután 1895-ben kimondták fölötte a verdiktet: a szótár elavult, új kell helyette. A kommunista-szocialista népművelő időszakban a

szótárra nem hivatkoztak. A közkönyvtárakból példányaikat eltüntették, kötetei antikváriumi ritkaságokká váltak. Ha szakmai fórumokon véletlenül megemlítették, akkor csak rossz színben, élcelődve, hibáit kidomborítva. Ma már tudjuk, hogy ez a szótár páratlan nemcsak a magyar, hanem talán az egyetemes nyelvudományban is. Megkerülhetetlen mindazok számára, akik a magyar nyelvvel komolyan foglalkoznak. A Czuczor-Fogarasi értékét a szakma igyekszik újra hangsúlyozni és a könyvet rendeltetésének megfelelően használni.³

A tárgyalt időszak számunkra említésre méltó kiadványa még a Lósy-féle Brehm-sorozat kilencedik kötete (Lósy 1906). Ez részletesen tárgyalja a lepkéket is, köztük a Búska- és a Pillangó-formájúakat. A névanyagban megtalálhatjuk nyomaiban a Frivaldszky-féle neveket (özöndék, suhogó (!), szemdész, szöglönc (!), stb.), de a németből fordított nevek a jellemzőek (gyászköntös, gyöngyház pillangók, kék-pillangók, tűzpillangók, stb.). Úgy tűnik az átdolgozó-fordító Abafi-Aigner publikációját még nem ismerte, vagy már nem volt ideje, hogy annak neveit kéziratában alkalmazza. A már említett, 1907-ben megjelent Abafi-Aigner-féle lepkékönyv is beszédes. A nagyszerű irodalmár tollából eredő szép és tömör nyelvezet, a ma is helytálló mondanivaló és üzenet nem érte el teljesen a célját: a magyar lepkenevekké adós maradt. Pedig komoly igény volt a magyar nyelvű szakirodalomra és magyar nevekre, ahogy a Brehm sorozat is erről tanúskodik.

Hiába alakult meg a Magyar Entomológiai Társaság (1911), hogy a rovartan (és ezen belül lepkészet) művelését fellendítse. A háború, az azt követő Tanácsköztársaság és a trianoni békediktátum a magyar társadalmat szétzilálta. Vele együtt a rovarászok társaságát is. Az 1923-as újjáalakulás után mire erejét összeszedte, és Szent-Ivány József (1920-1988) személyében nagyszerű szervezőre talált, az újabb világháború során megint komoly veszteségek érték. Ez alatt a pár évtized alatt egyetlen egy népszerűsítő magyar nyelvű lepkészeti könyv sem jelent meg, szakkönyvről nem is beszélve. Az általános művekben az első Brehm-adaptációhoz képest (Lósy 1906) nem történt semmi változás a lepkék elnevezését illetően: a neveztan rendezetlen, a Frivaldszky-féle nevek mellett ugyanúgy megtalálhatók az Abafi-Aigner-félék, de van számos újabb fordítás is (Kadocsa 1934, Dudich 1942).

---

³ A Petőfi Irodalmi Múzeum már három Czuczor-Fogarasi-konferenciát is rendezett a 2010, 2012 és 2014-es esztendőben. A Pytheas kiadó pedig megjelentette a Czuczor-Fogarasi szótár reprintjét. A szótár kereshető elektronikus változata elérhető a világhálón is, sőt maga az eredeti is megtalálható pdf-ben.

Reprint kiadás: <http://konyvmanufaktura.hu/termek-cimke/czuczor-gergely/>

Elektronikus: <http://osnyelv.hu/czuczor/>

Pdf: <http://mek.oszk.hu/05800/05887/pdf/>

Az új magyar névanyag: a fényes szelek

Az 1950-ben megjelentetett, tehát már a kommunista hatalomátvétel után szerkesztett Móczár-féle *Állathatározó* „Lepkék” fejezetének szerzője kizárólag az Abafi-Aigner névanyaggal dolgozott (Balogh 1950).⁴ Ez az első olyan magyar nyelvű könyv, amiben a magasabb hegyvidéken honos fajok kivételével majdnem mindegyik faunaterületünkön előforduló búska- és a pillangószerű faj magyar nevet kap (7. ábra). Az *Állathatározó* magyar nevezéktana szorosan követi az Abafi-Aigner 1904-es jegyzéket azzal a különbséggel, hogy az Abafi-Aigner nevek második tagjában előforduló „pillangó” vagy „pille” szót mindenütt „lepke” helyettesíti. Az *Állathatározó* megjelenése óta gyakorlatilag minden magyar nyelvű lepkés publikáció ezt a nevezéktant használja (Gozmány 1968a, Varga 1969, Kalmár 1973, Fazekas 1992, Dietzel 1997).⁵ Látszólag fényes bizonyíték arra, hogy Abafi-Aigner helyesen cselekedett, amikor elvetette az elődje által alkotott teljes magyar lepkenév anyagot. Pedig inkább arról tanúskodik, hogy mekkora ereje volt abban az időkből a meghatározó ideológiának és politikumnak. Az időszak fényes szelei által támasztott vihar igekezett elsöpörni minden régi dolgot. Nem volt tanácsos hivatkozni olyan szerzők műveire, akiket a korszellem elítélt.

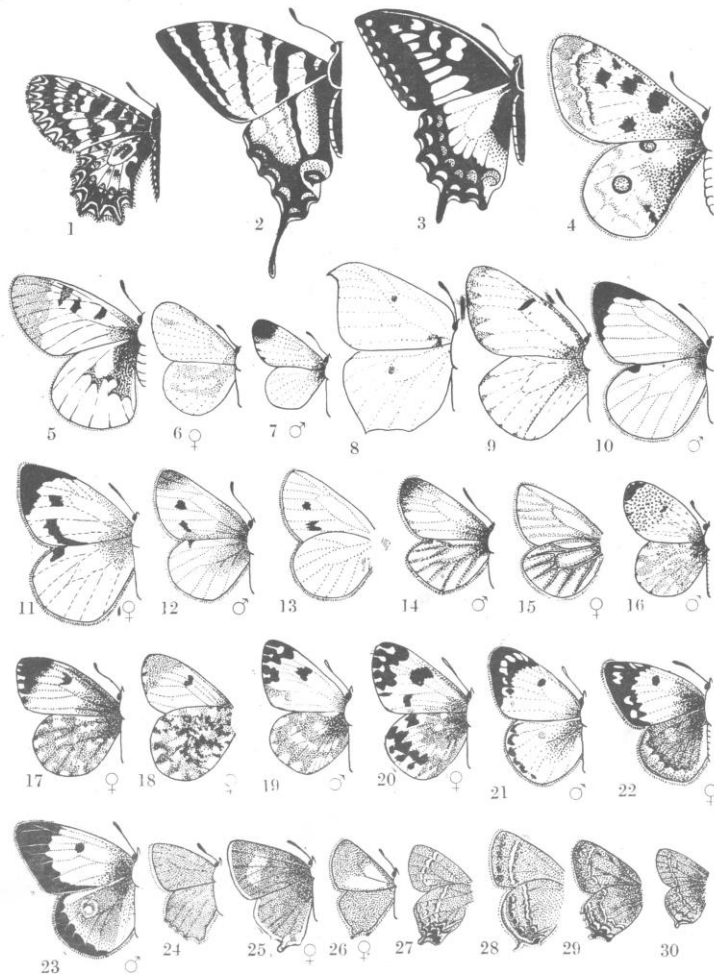
Gozmány László munkássága: korszakos összefoglalás

A magyar lepkenévek szempontjából mindenképpen megemlítendő Gozmány László (1921-2006) „hét nyelvű szótára”, amelyben a teljes európai búska- és pillangóformájú faunának nevet adott (Gozmány 1979). Munkamódszere hasonló volt Frivaldszkyéhoz: egy meglévő, a tárgyalt faunáról teljes áttekintést adó könyvbe vezette be a magyar neveket (8. ábra). A faji jelzőket és a generikus neveket nagyszerű érzékkel többnyire angolból fordította, vagy a magyar fajok és a meglévő nevek ismeretében alkotta őket.

---

⁴ Az I. kötet tartalomjegyzéke szerint a szerző a biológus Balogh János (1913-2002), későbbi akadémikus. A valóság viszont az, hogy tulajdonképpen szerző Gere Géza (1927-2013), a pár éve elhalálozott egyetemi professzor volt. Neve sem az első, sem pedig a későbbi kiadásokban sehol sem jelenik meg (Gere Géza, személyes közlés). A könyv 1969-es átdolgozott utánnomása szerint a lepke-fejezet szerzője dr. Gozmány László (1921-2006) és dr. Varga Zoltán (1938-) debreceni professzor emeritus (lásd Gozmány 1969 és Varga 1969).

⁵ Itt csak a 2000-ig megjelent eredeti munkákat jelzem. Nem térek ki a fordításokra.

1. Farkasalma lepke. — 2. Kardos-l. — 3. Fecskefarkú-l. — 4. Apolló-l. — 5. Kis apolló-l. — 6—7. Mustár-l. — 8. Citrom-l. — 9. Galagonya-l. — 10—11. Káposzta-l. — 12—13. Répa-l. — 14—15. Repce-l. — 16—18. Hajnalpír-l. — 19—20. Rezeda-l. — 21—22. Kénes-l. — 23. Sáfrány-l. — 24. Zöldfonákú-l. — 25. Nyírfa-l. — 26. Tölgyfa-l. — 27. W-betűs-l. — 28. Kőkény-l. — 29. Cserfa-l. — 30. Akác-lepke.

7. ábra. A 159. tábla a Móczár László (1950) által szerkesztett *Állatbátározó* című munkából. Az ábraalírásokban kizárólag magyar nevek olvashatók. A későbbi kiadások csak a tudományos neveket tüntetik fel (forrás: Magyar Természettudományi Múzeum, Eg 433)

distant about 3,000 miles as the crow flies from the Spanish colony. It is not known from any intermediate locality.

PSEUDOC hazara mamurra *Buff Asian Grayling*

Range. From Greece through mountains of Asia Minor (*Satyrus mamurra* Herrich-Schaeffer 1846, TL: Ararat) eastwards to Iran. Map 140

P. mamurra graeca Staudinger 1870 TL: Mt. Parnassus and Taygetos Mts. in Greece Pl. 48

Description. ♂ fw 26/27 mm., ups gc grey-brown; upf with yellow-brown pd band broken by gc along v4, crossed by dark veins, and enclosing blind black ocelli in s2, 5; uph without ocelli, yellow-brown pd band in s2, 5, deeper orange near margin; uns pale yellow-grey; unh irrorated with fine darker scales and with greyish submarginal markings, without ocelli. The wide sex-brand on upf along median vein is not conspicuous. ♀ similar, larger.

Flight. July/August.

Habitat. Stony mountain slopes at 5,000 ft. or more.

Distribution. In Europe recorded only from Taygetos Mts., Mt. Chelmos, Mt. Parnassus and Veluchi Mts. in Greece.

PSEUDOC hazara anthelea *White-banded Grayling*

Range. Southern Balkans and Crete through Asia Minor (TL of *P. anthelea* Huebner 1824) to Kurdistan. Map 141

H. anthelea amalthea Frivaldsky 1845 TL: Crete Pl. 35

Description. ♂ fw 23/25 mm., ups gc brown; upf conspicuous black sex-brand in cell, narrow white pd band, large ocelli in s2, 5 often blind; uph white pd band short, wide and suffused distally with fulvous; uns gc white; unh basal area and marginal border very dark, somewhat mottled darker. ♀ larger, unh less dark with confused irrorations and mottling, white pd area reduced or vestigial.

Flight. June/early July.

Habitat. Rough stony ground, usually among hills or mountains, lowlands to 2,000 ft. Larval food plants not recorded.

Distribution. Greece, SE. Yugoslavia, Albania, Crete (Pysloriti Mts.). The European white ♀ form does not occur in Asia, where all females have gc orange-yellow.

PSEUDOC hazara geyeri *Grey Asian Grayling*

Range. From S. Balkans through Asia Minor (*Satyrus geyeri* Herrich-Schaeffer 1846, TL: Ararat) to Turkestan. Map 142

P. geyeri occidentalis Rebel and Zerny 1931 TL: Albania Pl. 48

Description. ♂ fw 24 mm., ups gc yellowish-grey, basal and submarginal markings slightly darker; upf ocelli white-pupilled; unf yellowish, boldly

8. ábra. Gozmány László bejegyzései a Higgins-Riley (1970) határozókönyv 149. oldalán. A kézírásos nevek feloldása: Pseudochazara mamurra = görög sz.[emeslepké], Pseudochazara anthelea = levantei sz.[emeslepké], Pseudochazara geyeri = albán sz.[emeslepké] (Bálint Zsolt, magántulajdon)

Ezen túl metodikai szempontból különösen fontos még Gozmány további két munkája. Az első (Gozmány 1968b) utal arra, hogy „az állatfajok nevének fő célja az, hogy az állatot nemcsak fajilag, de rendszertani helyét illetően is meghatározza. Tükröznie kell a faji jellegzetességeket és a nemi vagy családi hovatartozást”. Ennek alapján alkotja meg a moleylepkék magyar neveit. A másik munkája (Gozmány 1994) áttekinti a nemi (= generikus) és a faji (= specifikus) nevek helyesírási módját, továbbá a génusz feletti taxonok (= rendszertani kategóriák) neveinek képzését. Megfogalmazása szerint a magyar nemi nevek már „nem okvetlenül rendszertanilag összetartozó állatfajokat jelölnek, hanem esetleg ökológiailag csoportosítottakat... vagy valamely mintázati jellegzetességre utalnak..., esetleg viselkedésre... vagy élőhelyre... stb. vonatkoznak” (Gozmány 1994: 430). Látjuk az 1968-ban még tiszta és egyértelmű koncepció változott. A rokonsági viszonyokon túl megjelentek más szempontok is. Gozmány erre sok-sok példát is hoz. A nemi névből és faji jelzőből álló kéttagú többszörösen összetett fajnevek bonyolultságát tekintve nyilvánvalóvá válik, hogy a helyesírás azért ilyen kacifántos, mert maga a rendelkezésre álló névanyag is ilyen jellegű: szörnyen körülményes. A szavak írásképe a mesterkéeltséget tükrözi, ezért a köznyelvbe soha nem kerülnek be, hiszen a magyar nyelv természetétől idegenek. Emiatt ez a lepkenévanyag képtelen a növekedésre, mert nehézkes, zilált és áttekinthetetlen; nem lehet se építeni rá, sem pedig vele építkezni.

Gozmány 1994-es koncepciójára jó példa az a névanyag, ami távoli tájak lepkéit próbálja meg magyar néven nevezni a már meglévő nevek ismeretében. Bár a nevek sok esetben költőiek, az olvasót mégsem segítik a tájékozódásban sem a faj egyediségét, sem pedig a rendszertanban elfoglalt helyét illetően. Kezdetben még felfedezhető egyfajta rendszerre törekedés, így a Mészáros-Gál féle *Trópusi pillangók* című könyvben a Pillangóféléket bemutató rész *Papilio* fajai mind „fecskefarkú” generikus nevet kaptak (Mészáros és Gál 1982). De később már a Pillangó-rokonúak tribuszát képviselő 12 faj kéttagú nevében, amelyek egyébként mind a *Papilio* génuszba tartoznak, a következő generikus nevek olvashatók (zárójelben a fajok száma): bunkóslepke (1), citrompillangó (2), fecskefarkú (1), majomlepke (1), kardoslepke (2), lepke (1), pillangó (2), óriáspillangó (2). De bunkóslepke a Csillangó-rokonúakat (Troidiní) képviselő két faj, és a tribusz tagjai között van egyaránt „kardoslepke” meg „pillangó” is (szemléltetve: Függelék 1). És „farkaslepke” fajokat találunk a pazarkaféle (Riodinidae) és búskaféle (Hesperidae) lepkék között is (lásd Mészáros és Gál 1982 és Carter 1994).

Mint a fentiekből láttuk, kialakult az a gyakorlat, hogy a magyar lepke fajnevek is kéttagúak, egy faji jelzőből és a szélesebb kategóriát jelző generikus („nemi”) szóból állnak. Bár kezdetben a lepkészek arra törekedtek, hogy a nevekben is megjelenjenek a rokonsági viszonyok, tehát az azonos génuszba tartozók nemi nevei egyezzenek meg, ez nem vált kizárólagos gyakorlattá. Az sem vált gyakorlattá, bár ezt Gozmány (1994) munkájából logikailag következhetne, hogy a génusz fölötti kategóriák követik a nevezéktani szabályokat – tehát a valóságra alapozott rokonsági vi-

szonyokat tükröznek azzal, hogy logikusan a generikus nevekre épülnek. Frivaldszky után ennek ellentmondtak nemcsak a régi szerzők (Cserey 1901, és Abafi-Aigner 1904), hanem a legújabbak is. Így például a magyar lepkenevezéktan nem veszi figyelembe, hogy a Lycaenidae család generotípusa a *Lycaena*, a Nymphalidae generotípusa a *Nymphalis*, stb. stb. (lásd Gozmány 1968a munkájától Buschmann és Szabóky 2011-es jegyzékéig). Ebből a szempontból a legszembetűnőbb Dietzel kísérlete, ahol sokszor nemcsak a rendszertani kategóriák, hanem a külön megadott nemi nevek sem tükrözik a rokonsági viszonyokat (Dietzel 1997).

Meglátásaim

A magyar lepke-nevezéktanban kapcsolatban komolyabban a *Kárpát-medence nappali lepkéi* című könyvem írásakor kezdtem foglalkozni (Bálint 1996). Igyekeztem olyan magyar lepkeneveket adni, amelyek tükrözik a rokonsági viszonyokat. Rágaskodtam kéttagú fajnevek következetes alkalmazásához. Kísérleteim nem voltak szerencsések (Bálint 1996, Bálint 2000 és Bálint, Ilonczai és Varga 2000). Ennek oka az volt, hogy törekedtem az alkalmazásban levő magyar lepkenevek megtartására, és szigorúan követtem a névadási gyakorlatot és a szabályokat. Ez többszörösen összetett neveket eredményezett. Lehet, új neveim kifejezték a rokonsági viszonyokat, de az élő nyelvhez semmi közük nem volt. Ebben hűen követtem a lepkész hagyományt, hiszen én magam se használtam a magyar nappalilepke neveket, tehát nem igen fontoltam meg, hogy a köznyelv számára használhatóak lesznek-e.⁶

Az irodalom búvárlása során fedeztem fel az 1900 előtt nyomtatásban megjelent névanyagot, amelyet Gozmány (1979) szótára már nem tüntetett fel. Ezt követően kezdtem el az 1801-től keletkezett névanyag összegyűjtését, amelyeket Microsoft Excel munkalapba írtam, hogy a későbbiekben több szempont alapján is rendezni tudjam a neveket.⁷ Felismertem, hogy a régi, elfeledésre ítélt névanyag jellegében és eredetében azonos sok, ma is használatban levő és meghonosodott állatnévvel. Ezeket ma senki sem mondja magyartalannak. Ilyenek a lepkenév anyagban még ma is vannak, például: boglárka, pillangó, pohók, szitkár, szender, szövő. A többi nagyszerű lepkenév, mint a csillér, a lángszinér, a surán (stb.), Abafi-Aigner és későbbi követői miatt nem eresztetett gyökeret, mivel egyszerűen nem használták őket.

---

⁶ Vö. Mocsáry 1904. Ahogy száz éve elődjünk, négy évtizede mi magunk is azt mondtuk, és ma is így beszélünk, hogy „Zefiruszt fogtam!” (és nem azt, hogy „Fóti boglárka-lepkét fogtam!”), vagy „Láttam egy hím Populit!” (és nem azt, hogy „Láttam egy hím nagy nyárfalepkét!”), és azt hogy „Gyere, végre megtaláltam a Dracunculi hernyót!” (és nem azt, hogy „gyere, végre megtaláltam a lilásszürke csuklyásbagolylepke hernyót!”).

⁷ Szándékom ezt a közel másfélezer nevet referenciáikkal katalógus vagy szótár alakban megjelentetni.

Tehát magyartalannak semmiképpen sem hangozhatnak, csak ismeretlenek, és a megszokottak miatt szokatlannak.

A névgyűjtés során fedeztem fel a névközpont legfőbb ellentmondását. A lepkék sokfélesége miatt nem tartható következetesen olyan névadási gyakorlat, ami a generikus neveket tükrözve jelzi a rokonsági viszonyokat is. Képtelenség, vagy inkább nem célszerű minden nemi névhez magyar szót társítani, illetve alkotni. A kéttagú név utótagját, a nemi nevet nem a génuszra, hanem magasabb kategóriára kell alapozni. Így érhető el, hogy a magyar nevezéktan is tükrözze a rokonsági viszonyokat. A magyar fajnév első tagja, a faji jelző, pedig áthozható a már meglévőből; vagy helyesbíthető, ha szakmai szempontból nem megfelelő. Ha pedig nincs és szükséges, alkotható a tudományos név alapján. Így stabil rendszert kapunk olyan családok esetében, ahol a kategóriák többé-kevésbé már feltételezhetően monofiletikus egységek, tehát a valóságon alapulnak, és ezért kevésbé vannak kitéve az újabb eredmények során felmerülő változtatásoknak. Továbbá: magyar nyelven nem szükséges a tudományos nevezéktan változásait követni, pontosabban: ha egy fajt átsorolnak egy másik génuszba, az a szakember számára lényeges információ, de a laikusnak csak zavart okozna, ha az a magyar nevek változásával járna együtt. Viszont a család, alcsalád, vagy tribusz szintre alapozott nevek ezt a változást, és az általa generált problémát természetükből fakadóan nem érzékelik.

A másik fontos meglátásom a fentiekből következett: jó „generikus” nevek keltenek. A rendelkezésre állók jelentős része nem alkalmazható tribusz szinten, mivel már magukban összetettek a lepke vagy pillangó utótag miatt. Így ha belőlük rendszertani egységeket képzünk, többszörösen is összetettek lesznek. Ez a jelenség abból adódik, hogy sokszor bizonytalan szófajú vagy már jelentéssel bíró főnév kerül alkalmazásra, ezért kívánja az utótagot. Meglátásaim szerint a jó magyar állatnevekben sehol sincs feltüntetve a rend vagy az öregcsalád neve, vagy csak nagyon ritkán, többnyire olyan esetekben, ahol lehetne más megoldást is találni. Ezen túl véleményem szerint a név nem lehet hosszabb négy szótagnál. Ha mégis az, akkor elveszíti név jellegét, és nem lesz képes beágyazódni a közbeszédbe. Csak amolyan kuriózum marad, amit egypár ember ismer, de nem használ. Az Abafi-Aigner által elvetett Frivaldszky-féle névanyag remekül alkalmazható a nemi nevek esetében, és olyan rendszer építését kínálja, amibe gyakorlatilag végtelen mennyiségű újabb nevet helyezhetünk el.

Ezeket a meglátásokat foglaltam össze röviden és alkalmaztam a Kárpát-medencei lepkefaunára (Bálint 2006), majd a világ Pillangó-féléire (Bálint és Pál 2008), illetve alkalmaztam szakcikkekben (Bálint 2008; Szabóky, Katona és Bálint 2013). Eredményeimet a szakma értetlenséggel, általános nemtetszéssel fogadta és fogadja. Az értetlenségnek már korai kifejezője volt az a tény, hogy amikor a magyar nagylepkefauna jegyzéke összeállításra került, éppen a magyar lepkenevek kapcsán nem sikerült konszenzusra jutni. Ezért nem lettek magyar lepkenevek a jegyzékben

(lásd Varga és munkatársai 2004). Bár voltak pozitív jelzések (lásd Ronkay 2010: 108), később az általam ajánlott nevektől kollégáim teljesen elhatárolódtak.

Kortársaim kritikái

Ezt követően Papp László akadémikus szerint Varga és munkatársainak műhelyében megszületett az „új Abafi-Aigner” (lásd Papp 2010). Pedig Abafi-Aigner könyvével ellentétben, a Vargákéban már sok-sok magyar nevet olvashatunk, de a műben a lepkék rövid leírása és életének bemutatása teljesen mellőzésre került, viszont sok-sok hipotézis alapú modern információt kap az olvasó. A Varga által szerkesztett kötetben nincs feltüntetve, hogy a fajjegyzékbe honnan kerültek átvételre a magyar nevek, csupán az összeállítók neve olvasható. Rendszertani kategóriáknak nem adnak magyar nevet.⁸ Véleményük szerint a magyar lepkenevek „időnként egyáltalán nem találók, számtalan esetben nehézkesek”. Bár gyarapítják, mégis eltekintenek „a magyar névadás [...] jól indokolható szabályai” alapján formálni a névanyagot, de attól különösmód eltekintenek, hogy a sablonos neveket „másfél-kétévszázados nyelvi példák analógiájára” próbálják meg „kiküszöbölni”. De a neveket tovább dagasztják. Érdekes módon, Gozmány László, akinek munkájára hivatkoznak, a Microlepidoptera esetében 1968-ban egészen másképpen gondolkozott. Nemcsak a fajokat, hanem a rendszertani kategóriákat is magyar nevükön nevezte! Milyen más hozzáállás ez a lepkészethez!

Varga és munkatársai szerint nem feltétlenül szükséges a magyar névanyag szabályok szerinti gyarapítása,⁹ nem szükséges a magyar nyelvterületen is előforduló lepkék rendszertani kategóriáit magyarul megnevezni, nem szükséges a nevek rendszerét megalkotni. Munkájuk célja nyilvánvalóan nem a nyelv művelése volt. De ez a hozzáállás helytelen és hibás, mert nem ismerik fel: a köznyelvbe az a névanyag megy át, amit a szakma propagál. Ezt kiválóan szemléltetik a fentiekben eddig leírtak. Külön hangsúlyozzák, miszerint „a mindennapi nyelvhasználat fogja eldönteni, hogy nyelvünk mely neveket fogadja be, és melyek maradnak – legjobb esetben is – historikus adalékok csupán” (Varga 2010: 10). Hangsúlyozom: nyilvánvalóan a szakma dönti el, mi a legmegfelelőbb, és ezt veszik át azok, akik megbíznak a szak-

---

⁸ Csak feltételezés, de lehet, azért nem lett a rendszertani kategóriáknak magyar nevük, mert a műhelymunka során a szerzőknek is feltűnt, ha logikusan alkalmazzák a szabályokat, olyan neveket javasoltak volna, mint például: T-betűs-pávaszem-formák (Aglinae); Rózsafoltos-pihésszövő-formák (Thyatirinae); Csuklyásbagolylepke-formák (Cucullinae), stb.

⁹ Sok-sok új magyar elnevezés jelenik meg a munkában, mint például az Araszkafélék (Geometridae) fajainak esetében.

értők tudásában. Ezért az elhallgatás a legjobb eszköz arra, hogy a nem kívánt vagy lebecsült névanyagról ne szerezzenek tudomást azok, akik előtt azt kényelmesebb elhallgatni. Nem is idézik fent említett munkáimat.

A Varga munkacsoport kötetével egy időben jelent meg Buschmann Ferenc és Szabóky Csaba nagylepke-névjegyzéke, amely eredetileg a Varga által szerkesztett munkához készült (Buschmann és Szabóky 2011).¹⁰ Akarácsk az „új Abafi”-ban, ebben is a szerzők minden lepkének adnak magyar nevet, hivatkozva Gozmány két munkájára (Gozmány 1968b és 1994). Az általuk megadott nevek szinte mindegyike többszörösen összetett. Emiatt a nevek nem nevek, hanem inkább rövid leírás benyomását keltik.⁽¹¹⁾ A bevezető egyik lábjegyzetében röviden kitérnek az „erőltetett magyarnév-változtatási kísérletek”-re, amelyek szerintük „szinte a XIX. századi nyelvújítási időket idézik, mert ezek verbális szókincskészletünkben már idegenül, mindennapi szóhasználatunkban pedig sok esetben értelmezhetetlenül hangzanak, továbbá elavult, értelemzavaró vagy semmit mondó és magyartalan nevek feltűntetésétől”. De hogy miről vagy mikről is van szó pontosan, már nem említik. Ezt meg is indokolják: „ezeket közlésük által feltételezhetően újragenerálódó, ám egyáltalán nem kívánatos ’névzavarok’ elkerülése érdekében még szinonimként sem tüntetjük fel”. Tehát a nevek és a szerzők közlésétől elzárkóznak, sőt még utalás sincs rájuk. Akkor minek kell őket áttételesen megemlíteni? Akárcsak a Varga-féle munkában, itt sem történeti vagy nyelvi érveket sorolnak fel, nem alkalmaznak semmiféle módszert, hanem szubjektív meglátásukat és abból fakadó döntésüket publikálják, minden kritika nélkül. Az idézett sorok árulkodnak arról, hogy a szerzők is tisztában vannak azzal, hogy nevek nem vethetők el általánosságban, hanem azokat kritika alá kellene vonni. De ezt elmulasztják. Természetesen és magától értetődően újra előkerült, hogy a nevek értelmetlenek és magyartalanok.¹²

---

¹⁰ Szabóky Csaba, személyes közlés.

¹¹ Megjegyzem, hogy a legkülönbélebb „bagoly”-ként felsorolt Éjencfélék (Noctuidae) esetében – a rossz gyakorlatnak megfelelően – mindenütt elhagyták a „lepke” szót. Így a laikus olvasó azt hiheti, hogy tévedésből (?) madarakat sorol fel a lista.

¹² Bár nem búska és nem pillangó, hanem éjenc, jól példázza ezt a „körjegyű ardóc” név (*Oxytripta orbiculosa*) amit itt példának hozok. Még a régész-nyelvész-irodalmár Móra Ferenc se vette a fáradságot, hogy megértse, mit is jelent a név. Inkább kicsit gunyoroskodott fölötte: „Különben van az Oxytriptiának magyar neve is: *Körjegyű ardóc*. De hát ez még görögbebbül van, mint a tudományos neve, és erre nyilván még úgyse ért. Körjegyűnek azért körjegyű, mert a felső szárnyán, a mindenféle "sáv", "szalag", "hullámvonal", "nyíl folt", "vesefolt", "csapfolt", "lobos folt" közt a "középtér"-en "körfolt" is található. Hanem, hogy mért *ardóc*, azt én sem tudom. Azt csak az öreg Frivaldszky tudta, ha tudta, aki a hatvanas évek elején adta ezt a nevet hősünknek”. (lásd „A tizaranyos pille regénye”, Móra 1983). Pedig ha leemelte volna a Czuczor-Fogarasi szótárt a polcra (bizonyára az ő idejében még megvolt Szegeden a múzeum könyvtára-

Végül megjegyzem: lehet a mai lepkészeknek idegenül hangzanak az általam javasolt magyar nevek és nem értik őket, mert azt, amit olyan sokszor olvastak, már megszokták. Könnyebb a rókalepkénél maradni és ragaszkodni hozzá, mint elképzelni és elfogadni a szöglencet. De tapasztalatom szerint neveim nem egy esetben a laikusnak többet jelentettek és sokkal érthetőbbeknek bizonyultak. Tetszetősebbnek tartották az én egyszerűbb „új” neveimet, mint a szakma által megszokott, csúrcsavart „rég” lepkeneveket. Meggyőződésem, hogy az általam javasolt névképzési módszer, az abból fakadó nevek és a rendszer a magyar nyelvű lepkészet jövőjének egyik záloga. Ha nincsenek jó magyar lepkeneveink, és nincsen jó névalkotási módszerünk, nem lehet a lepkékről anyanyelvünkön pontosan, szépen és választékosan írni.

Összegezés, kitekintés és továbblépés

Ahogy a fentiekben bemutattam, akárcsak a többi nép, a magyar sem fordított különösebb figyelmet a lepkenevekre. Ezek magyar rendszerét Frivaldszky Imre alapozta meg, eleget téve a Magyar Tudós Társaság kívánalmainak. A szakma három emberöltőn keresztül a Frivaldszky-féle neveket használta. Kevés könyv jelent meg magyarul, de azokban a Frivaldszky-féle névanyag dominált. A XIX-XX. századfordulón paradigmaváltás volt. Ennek egyik tükré Abafi-Aigner Lajos német mintára készült újabb magyar lepke-nevezéktana, miután többen is kísérleteztek névadásokkal. A lepkenevek kapcsán nem alakult ki semmiféle szakmai vita, mert a magyar rovarászat növekedését megakasztották a vesztes első világháború tragikus következményei. A nagy jelentőségű Móczár-féle 1950-ben napvilágot látott *Állathatározó*-ban a magyar nevek nagy része Abafi-Aigner munkásságára támaszkodnak. Ezt a névanyagot használta kritika nélkül minden nappalilepkéket bemutató írás, legyen az ismeretterjesztő vagy tudományos. Ennek a névanyagnak a mintájára alakult ki az a névadási gyakorlat, amikor is egzotikus lepkék számára magyar neveket alkottak.

Gozmány László „hétnyelvű” szótára (Gozmány 1979) már társnévként sem említi a Frivaldszky-féle neveket. Vélhetőleg ezek összegyűjtése nagy fáradtságba

---

ban; elődje Tömörkény István még rendszeresen hivatkozott a műre), könnyen megfejt-hette volna, mit is jelent az „ardóc”. A „körjegyűhöz” meg csak egy kicsit kell tudni latinul, hogy felismerjük benne az *orbiculosa*-t. Frivaldszky idejében került elő újra a lepke, és gyűjteményében két példány is volt: egy az eredeti Koy-féle a másik pedig az újrafelfedező Ankeréktől (lásd Schmidt 1912). Frivaldszky bizonyára Ankeréktől tudott a kamaraerdei lelőhelyről, ezért adhatta a lepkének az ardóc (= erdész, erdőkerülő) nevet (vö. Bálint 2009).

került volna. Ez, és nem más magyarázza ennek a névrétegnek szótárbeli hiányát.⁽¹³⁾ Rendszeresen forgatva az említett szótárt, több ismeretterjesztő könyv fordításakor (Hargreaves & Chinery 1987; Chinery & Riley 1991 és Reichholf-Riehm 2000) felfedeztem: a magyar lepke-névanyag nagy része nem használható. Megmaradva a névanyag adta keretek között, a magyar névvel még nem rendelkező fajoknak csak többszörösen összetett neveket, sokszor oximoronokat adhattam.¹⁴ Ráadásul a névanyag olyan mértékben rendezetlen és esetleges volt, hogy még a legjobb akarattal sem tudtam építeni rá. Ezen oknál fogva gyakorlatilag mindenféle nyelvművelést akadályozott az *Állathatározó* névanyagához való ragaszkodás.

Olyan korban élünk, amiben az emberek nagy többsége kettős mércével él, első-sorban érzelmeik által befolyásolva. Pedig ha a döntéseket higgadt mérlegelés és a logika szabályainak alkalmazása előzné meg, más vélemény alakulna ki. Ilyen kettős mérce alá esnek az általam javasolt lepkenemek. Mert magyarosnak tartják azt, ami nem magyaros. De a nem magyaros dologra büszkén rásütik, hogy magyar. És magyartalannak bélyegzik azt, ami magyar. Jónak és használhatónak azt, ami rossz és esetlen. Szépnek és megfelelőnek azt, ami korcs és helytelen. A szaknyelvben elfogadják a különféle idegen eredetű szavakat és mozaikszókat, és bár az újonnan alkotott vagy visszahozott nevek különös megütközést keltenek bennük, az unalomig dagasztott lepkenemek fölött könnyedén átsiklanak, egyik sem bántja szépérzéküket, szakmai érzékenységüket vagy kutatásokra alapozott ismereteiket. Ennek okát abban látom, hogy az anyanyelvről azt gondolják, nem kell művelni. Vagy ha művelik is, nem kell magot vetni. Még soha senki nem vette a fáradságot arra, hogy összegyűjtse a lepkenemeket, megrostálja, a jót megtartsa, és a rosszat kidobja.

A rossz névadási gyakorlatot megszüntetendő javasoltam rendszeremet (Bálint 2006) (9. ábra). Javaslom most is. Céloom a magyar lepkenemek megújítása volt, és egy olyan módszer alkalmazása és nevezéktan megteremtése, amit a jövő nemzedékek is használhatnak. Meg szeretném szüntetni a magyar lepkenemek önkényes, rendszertelen gyártását, ami nemcsak magát a magyar nevezéktant teszi egy idő után komolytalanná és így feleslegessé, hanem a magyar nyelven művelt lepidopterológiát is. Az, hogy miképpen lehet ezeket elkerülni, részletesen szemléletetem a következő fejezetekben.

A lepkenemek ügye kihat nemcsak a hazai, hanem a Kárpát-medencei lepkészetre is. Az állathatározós és annak nyomán alkotott lepkenemek a lepkék sokféleségében

---

¹³ Priszter Szaniszló növénynév-szótárába az 1900 előtti neveket már tudatosan nem vette fel. Lásd Priszter (1998: 5).

¹⁴ Az oximoron és a paradoxon a beszélt és írott irodalmi nyelv két igen hatásos eszköze. De a tudományos közegben ellentmondásokat hoznak létre és felodhatatlan problémákat vetnek fel. Alkalmazásuk a nevezéktanban kerülendő.

tájékoztatót nem adnak, nem vezetnek, és nem igazítanak el abban a hallatlan gazdagságban, amit a búsok és a pillangók kínálnak annak, aki az életet rajtuk keresztül szeretné megcsodálni, vagy próbálja megérteni: de magyarul. Módszeremmel egyszerű, szép és megjegyezhető, az okfejtésben útmutató nevezéktan és rendszer megteremtését javaslom. Aki teheti, éljen vele!

PAPILIONOIDEA – PILLANGÓ-FORMÁJÚAK

LYCAENIDAE – LÁNGSZINÉRFÉLÉK

LYCAENINAE – LÁNGSZINÉRFORMÁK

Tribus Lycaenini – Lángszinér-rokonúak

1. *Lycaena alciphron* (Rottemburg, 1775) – Ibolyás lángszinér /= ibolyás tűzlepke/
2. *L. dispar rutilus* (Werneburg, 1864) – Pompás nagy lángszinér /= nagy tűzlepke/
3. (+) *L. helle* ([Denis & Schiffermüller], 1775) – Lápi lángszinér /= lápi tűzlepke/
4. *L. hippothoe* (Rottemburg, 1775) – Havasi lángszinér /= havasi tűzlepke/
5. (+) *L. ottomanus* (Lefebvre, 1830) – Levantei lángszinér /= levantei tűzlepke/
6. *L. phlaeas* (Linnaeus, 1758) – Vándor lángszinér /= közönséges tűzlepke⁶
7. *L. thersamon* (Esper, 1784) – Kis lángszinér /= kis tűzlepke/
8. *L. tityrus* (Poda, 1761) – Barna lángszinér /= barna tűzlepke/
9. *L. virgaureae* (Linnaeus, 1758) – Aranyos lángszinér /= aranyos tűzlepke/

THECLINAE – FARKRÖPÉRFORMÁK

Tribus Eumaeini – Farkincás-rokonúak

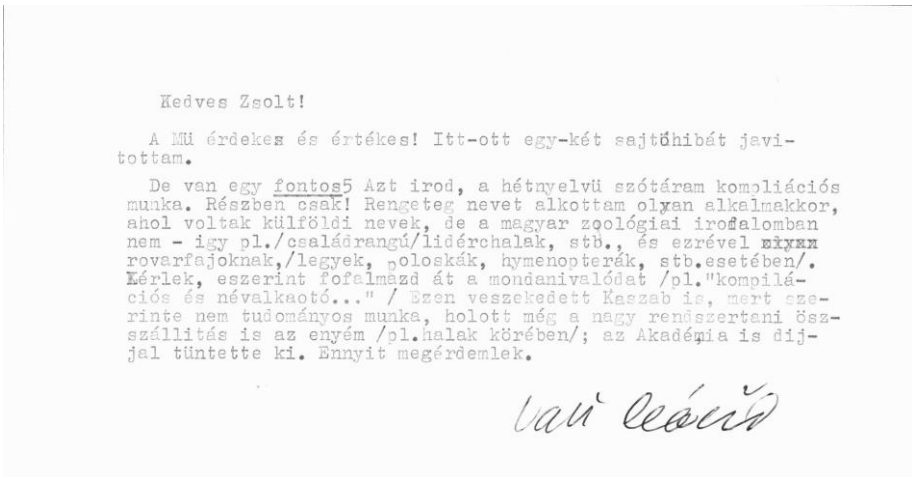
1. *Callophrys rubi* (Linnaeus, 1758) – Zöldfonákú farkincás /= zöldfonákú lepke/
2. *Satyrion pruni* (Linnaeus, 1758) – Szilva farkincás /= szilvafalepke/
3. *S. acaciae* (Fabricius, 1787) – Törpe farkincás /= akáclepke⁷
4. *S. ilicis* (Esper, 1779) – Tölgy farkincás /= cserfalepke⁸
5. *S. spini* ([Denis & Schiffermüller], 1775) – Kőkény farkincás /= kőkénylepke/
6. *S. w-album* (Knoch, 1782) – W-betűs farkincás /= w-betűs lepke/

9. ábra. Részlet Bálint Zsolt (2006) Kárpát-medencei nappali lepke fajjegyzékéből (129. oldal). A rendszertani kategóriák alatt felsorolt tudományos nevek után következnek az általa javasolt név majd ferde zárójlvb téve, egyenlőség jel után a Gozmány László (1979) „hét-nyelvű” szótárában felelhetők (forrás: Bálint Zsolt, magánkönyvtár)

* * *

Köszönetnyilvánítások. – Számos technikai részletben nagy segítségemre volt Katona Gergely kollégám. A kézírathoz Benedek Balázs, Fazekas Imre, Haraszthy László, Prószéky Gábor, Vas Zoltán és Vojnits András értékes megjegyzéseket fűztek. Fáradtságos munkájukat köszönöm. Véleményeiknek és ellenvéleményeiknek köszönhetően ez az eredetileg polemizáló vitairatnak készült fogalmazvány megszelídült, de lényegét érintve nem változott. Talán mondanivalóm így most többek számára elfogadhatóbb, vagy legalábbis nem felületes érzelmeket, hanem mélyebb gondolatokat ébreszt.

Dr. Gozmány Lászlóval élete alkonyán a magyar lepkenekvek kapcsán számos esetben konzultáltam. „A Kárpát-medencében előforduló pillangóalakúak magyar nevei” című munkámat, amit a magyar névjegyzékhez készítettem, és amit később részben publikáltam (lásd Bálint 2006), ő is látta és véleményezte (10. ábra). Részben az ő szakmai útmutatásai alapján jutottam mindazokra a felismerésekre, amelyeket most itt közlök. Ezért, ezt a munkát Gozmány László emlékének ajánlom, kifejezve köszönetemet és hálámat, hogy ismerhettem, és tanácsért fordulhattam hozzá – nemcsak szakmai ügyekben.

10. ábra. Gozmány László 2004-ben géppel írt cédulája a Kárpát-medence nappali lepkeinek magyar neveit revideáló kézírathoz, az aláírás: „Laci bácsid” (Bálint Zsolt, magántulajdon)